

Friluftsliv

Tematiskt planeringsstöd för regionala analyser för vindkraft

Nationell strategi för en hållbar vindkraftsutbyggnad

Innehåll

1	FRILUFTSLIV	3
1.1	Inledning	3
1.2	Vad är friluftsliv?	3
1.3	Värdet av friluftsliv	4
1.4	Förutsättningar för friluftsliv	5
1.4.1	Tillgång och tillgänglighet	5
1.4.2	Kvaliteter och upplevelser	5
1.5	Dagens friluftsliv	6
1.5.1	Utövande	6
1.5.2	Utveckling	7
2	VINDKRAFTENS PÅVERKAN PÅ FRILUFTSLIV	9
3	BEAKTANDE AV FRILUFTSLIVETS INTRESSEN VID REGIONAL PLANERING FÖR VINDKRAFT	11
3.1	Helhetssyn samt nationell, regional och lokal skala	11
3.2	Kvaliteter i landskapet	12
3.2.1	Orördhet, opåverkade naturområden, både stora och mindre	12
3.2.2	Tysta områden	12
3.2.3	Områden med god tillgänglighet	13
3.2.4	Olika aktiviteter kräver olika hänsyn	13
3.2.5	Redan påverkade landskap	14
3.2.6	Områden viktiga för turismen	14
3.3	Allemansrätten och allemansrättsligt tillgänglig mark	14
3.4	Utpekade områden för friluftsliv	15
3.4.1	Områden av riksintressen för friluftslivet	15
3.4.2	Friluftsliv i skyddade områden	16
3.4.3	Regionala och kommunala områden med värden för friluftslivet	17
3.5	Kumulativa effekter och markanvändning	17
4	UNDERLAG OCH METODER FÖR KUNSKAP OCH ANALYS AV FRILUFTSVÄRDEN I LANDSKAPET	18
5	CHECKLISTA FÖR ATT BEAKTA FRILUFTSLIVETS INTRESSEN I PLANERINGEN	21

1 Friluftsliv

1.1 Inledning

Syftet med de tematiska underlagen som arbetats fram inom ramen för den nationella vindkraftsstrategin är att beskriva vindkraftens påverkan på olika samhällsintressen, ge ledning för avvägningar avseende möjligheten till samexistens mellan vindkraft och andra intressen och ge stöd vid genomförandet av de regionala analyserna och vid framtagandet av regionala planeringsunderlag. Underlagen kan även ge stöd till kommunernas fysiska planering av vindkraft.

Detta tematiska underlag handlar om friluftsliv som allmänt intresse och som inte omfattas av något specifikt områdesskydd. Skyddade områden och områden av riksintresse för friluftsliv hanteras i det tematiska underlaget Naturvärden.

Friluftsliv sker i alla delar av landskapet, på olika platser för olika syften vid olika tidpunkt. Det är också en personlig upplevelse som ofta bygger på förväntningar, upplevelser och tidigare erfarenhet. Friluftsliv tar plats i landskapet. Vissa upplevelser och kvaliteter i landskapet bör kunna samexistera med vindkraft medan för andra är det svårare med samexistens. Denna vägledning ger stöd i frågorna:

- Hur kan man etablera vindkraft och samtidigt ha friluftslivets värden kvar?
- Vad är viktigast att värna?

Läshänvisning: Underlaget inleds med en bakgrund om friluftsliv och vindkraftens påverkan på friluftslivet. Därefter följer vägledning om hur man kan beakta friluftslivet i planeringen och sist finns en checklista om vad man behöver göra i arbetet.

1.2 Vad är friluftsliv?

Friluftslivsbegreppet är brett och omfattar även rekreation och naturturism. Friluftslivsaktiviteter kan vara allt från promenader i närmaste skogsdunge till äventyr i en storslagen fjällmiljö.¹ Natur för friluftsliv finns både nära och långt borta samt är både påverkad och opåverkad av människan. Både staden med dess parker och grönstråk, skogen, odlingslandskapet med ängs- och hagmarker, vattnet, fornlämningsområden och andra kulturmiljöer är viktiga arenor för friluftsliv.

---

¹ Vissa former av friluftsliv ingår inte i allemansrätten, till exempel fiske, jakt och färdsl med motordrivna fordon (exempelvis skoterkörning).

Friluftsliv bygger i grunden på ett möte mellan människa och natur. I mötet uppstår en upplevelse som är individuell och skapar värden på olika sätt för olika människor. Vad friluftsliv är och vad det omfattar varierar och väcker olika associationer för olika människor. Att beskriva friluftsliv utifrån en rad aktiviteter leder ofta till fler frågetecken än svar, därför listas inga aktiviteter.

Naturvårdsverkets arbete med friluftsliv utgår från definitionen i förordningen (SFS 2010:2008) om statsbidrag till friluftslivsorganisationer: *Friluftsliv är vistelse utomhus i natur- och kulturlandskap för välbefinnande och naturupplevelse utan krav på tävling.*²

1.3 Värdet av friluftsliv

Möjligheter till ett rikt friluftsliv är värdefullt för många både för den enskilda människan och för samhället i stort. Friluftsliv i naturen kan till exempel medföra minskad stress, stärka kognitiva förmågor, förbättra vår psykiska hälsa, främja fysisk aktivitet och underlätta social interaktion. Forskning³ visar också att vi kan känna större livskvalitet och högre tillfredsställelse vid vistelse i naturen, vilket indirekt kan leda till stora samhällsekonomiska besparingar. För människors relation till naturen och förståelse för naturen har friluftslivet också en betydande roll. Dessutom bidrar det också till regional utveckling på olika sätt exempelvis genom naturturism och arbetstillfällen. Läs mer på Naturvårdsverkets och Folkhälsomyndighetens webb om värdet av friluftsliv.⁴

Friluftsliv betraktas ofta som en så kallad kulturell ekosystemtjänst. Men egentligen är själva tjänsten att ekosystemet tillhandahåller en attraktiv natur- och kulturmiljö där vi kan och vill bedriva friluftsliv i någon form. Skadas eller försvinner kvaliteter i - landskapet riskerar möjligheten att nyttja tjänsten – att kunna bedriva friluftsliv – att påverkas negativt eller i värsta fall helt försvinna.

---

² Definitionen har sitt ursprung i *Förordning (2010:2008) om statsbidrag till friluftslivsorganisationer*.

³ Grahn, P, och Stoltz, J, 2021: Indikatorer för hälsopromoverande urbana grönområden. SLU, Alnarp

⁴ Friluftslivets värden: <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Friluftsliv/Friluftslivets-varden/>

Argument för friluftsliv: <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/8300/978-91-620-8308-3/>

Redovisning av regeringsuppdraget *Tätortsnära natur och friluftsliv*: <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Regeringsuppdrag/Redovisade-2017/Tatortsnara-natur-och-friluftsliv/>

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/friluftsliv/friluftsliv-for-battare-folkhalsa/>

1.4 Förutsättningar för friluftsliv

1.4.1 Tillgång och tillgänglighet

Grundläggande för friluftslivet är att det finns tillgång till allemansrättsligt tillgänglig natur, att naturen upplevs och är fysiskt tillgänglig samt att den är av god kvalitet och attraktiv att utöva friluftslivsaktiviteter i. Friluftslivets breda karaktär innebär att all natur och de flesta landskap och kulturmiljöer har eller kan ha betydelse för friluftsliv på ett eller annat sätt.

Storlek och fördelning av naturområden i landskapet har betydelse. Både andelen natur i förhållande till bebyggelse och var den finns i landskapet och om det finns sammanhängande stråk av natur påverkar i vilken utsträckning naturen kan bidra till friluftsliv. Förutsättningarna för friluftsliv skiljer sig åt om samma gröna yta fördelas på få men stora grönområden eller om det delas upp på många små ytor eller stråk. Ett större grönområde ger möjlighet till tystnad, rofylldhet och variation, men kan samtidigt vara svårt att nå för de som bor långt från området. Om grönområdena delas upp i många små ytor spridda över tätorten kan det främja friluftsliv i vardagen men samtidigt kanske inte erbjuda tystnad och variation. Allemansrättslig tillgång till natur utgör en viktig förutsättning för att kunna utöva friluftsliv och är således ett viktigt värde att beakta i all planering. Allemansrätten är en grundlagsskyddad sedvanerätt (2 kap. 15 § regeringsformen) som ger alla tillgång till naturen oavsett vem som äger marken, läs mer i avsnitt om allemansrätten. Utöver allemansrätten som är grundläggande för allt friluftsliv finns annan lagstiftning som reglerar olika former av vistelse i natur tex jakt-, fiske- och terrängkörningslagstiftning⁵.

Även om det finns gott om natur för friluftsliv kan tillgängligheten vara begränsad, dels den fysiska tillgängligheten, dels den upplevda tillgängligheten. Vägar och bebyggelse kan utgöra fysiska barriärer och tillgängligheten kan begränsas av brist på exempelvis kollektivtrafik, stigar eller toaletter. Viss natur kan upplevas som otillgänglig på grund av att den på något sätt hindrar kvalitativt friluftsliv. Den upplevda tillgängligheten är viktig, det vill säga upplevelsen av tillgänglighet och att tillträde till en plats är säkrad. Att känna till, känna sig välkommen och hitta i området, liksom att väl på plats bli stimulerad till positiva upplevelser är centrala faktorer för att ett naturområde ska uppfattas som attraktivt för friluftsliv.

1.4.2 Kvaliteter och upplevelser

Landskapet har olika kvaliteter av betydelse för friluftslivet. Ett naturområde används mer för friluftsliv om det har många olika kvaliteter som kan tilltala olika

---

⁵ Jaktlag (1987:259). Fiskelag (1993:787). Terrängkörningslagen (1975:1313).

målgrupper. Kvaliteterna ger upplevelsevärden som tillfredsställer människors behov av till exempel rofylldhet, naturupplevelse, lek och umgänge.

Kvaliteter i landskapet kan i detta sammanhang vara:

- Orördhet, opåverkade naturområden, både stora och mindre
- Stor variationsrikedom av upplevelser i samma område.
- Stor variationsrikedom bland naturtyper och arter.
- Områden med för Sverige representativa natur- och kulturmiljöer.
- Rik förekomst av sällsynta naturtyper och arter.
- Geologiskt intressanta platser
- Bra möjligheter till utblick över omgivningarna, med eller utan en obruten horisont.
- Tysta områden.
- Tillgänglighet och tillgång till anordningar som till exempel markerade leder, information, dass och parkeringsplatser.
- Tätortsnära områden vilket innebär god tillgänglighet för många människor.
- Andra kvaliteter i landskapet som är lämpligt för olika aktiviteter som till exempel fiske, jakt, cykling, klättring, ridning mm.

Det människor **upplever** genom att bedriva friluftsliv kan vara till exempel:

- Ostördhet, skönhet och frihet
- Varierande och attraktiv natur och kulturmiljö
- Naturpräglad miljö, ”vildmark”
- Möjlighet till återhämtning
- Trygghet
- Utmaningar
- Självinsikt
- Samvaro med andra - gemenskap
- Delaktighet
- Glädjen att upptäcka nya platser

1.5 Dagens friluftsliv

1.5.1 Utövande

Vilka områden som är viktiga för kommuninvånarens respektive besökarens friluftsliv kan skilja sig åt. För den som bor i ett naturområde kan friluftsliv handla om ett sätt att leva/en livsstil där man inte tänker i begreppet ”friluftsliv”. Man plockar bär, jagar, fiskar, strövar, går ut med hunden, åker skidor, kör skoter eller liknande i sin livsmiljö, men betraktar det inte som ett friluftsområde. Det handlar ofta om naturområden man traditionellt nyttjat, både ”hemmamarker” och områden längre bort från byn eller tätorten. Det kan omfatta stora delar av kommunens areal. Men lokalbefolkningen vistas också i stor utsträckning i samma friluftsområden

som tillresta besökare, exempelvis frilufts-, natur- och kulturområden med anläggningar så som dass, leder, vindskydd, fågeltorn med naturvägledning och information eller vandrings-, cykel-, skoter- och skidleder. Tillresande besökare kan även nyttja områden som närboende sällan använder för friluftsliv, till exempel de som är ”paketerade” av besöksnäringen. Lokalbefolkningen kan också vara ”tillresta besökare” i andra delar av sin egen hemkommun.

Vilka miljöer vi väljer att bedriva våra friluftsaktiviteter i varierar beroende på en rad faktorer som t.ex. intresse, funktionsvariation, ålder, bostadsort och även socioekonomiska faktorer. För att tillgodose människors behov av friluftsliv behöver vi således god kännedom om olika människors behov.

Befintlig statistik⁶ tyder på att mängden friluftslivsutövande varit relativt stabilt de senaste 30 åren, även om vi kan se ett ökat intresse inte minst under pandemiåren. Cirka en tredjedel av befolkningen uppger att de strövat i skog och mark en gång i veckan eller mer⁷. Det organiserade friluftslivet ökar⁸. Friluftslivsutövandet skiljer sig mellan olika grupper där äldre tenderar att vara ute mer än yngre.

I enkäten för 2018 anger nästan hälften av de svarande att de upplever att det som i någon grad hindrar dem från att utöva så mycket friluftslivsaktiviteter som de önskar är bristen på lämpliga platser eller områden. Ytterligare hinder för att komma ut i naturen kan exempelvis vara brist på information, bristande kommunikationer eller att man saknar någon att utöva aktiviteten med. Tidsbrist lyfts dock fram som det största hindret för utövande av friluftslivsaktiviteter. Läs mer på Naturvårdsverkets webb om utövande av friluftsliv⁹.

1.5.2 Utveckling

Friluftslivet genomgår ständig utveckling, exempelvis med hjälp av ny friluftslivsutrustning, nya sätt att organisera sig, digitalisering och diversifiering av aktiviteter. Vi ser nya trender växa fram som ibland är snabbt övergående men som ibland är här för att stanna. Friluftslivet idag är mer mångfacetterat och en trend som både växt sig stark och diversifierats är sportifieringen av friluftslivet där olika former av friluftsanslag i naturen blir allt vanligare, exempelvis; terränglöpning, terrängcykel och multisport, för att nämna några. Samtidigt är merparten av friluftslivet präglad av tämligen enkla och vardagliga aktiviteter, så

---

⁶ Naturvårdsverket 2019: Uppföljning av målen för friluftslivspolitiken. Rapport 6904.

⁷ Naturvårdsverket 2019: Uppföljning av målen för friluftslivspolitiken. Rapport 6904.

⁸ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/jamtland/darfor-okar-intresset-for-organiserat-friluftsliv-forskaren-berattar>

⁹ Naturvårdsverket 2019: Friluftsliv 2018. Rapport 6887.

som promenad eller jogging, eller bara vistas i skog och mark, grilla, eller ha picknick. I stort sett alla svenskar gör någon slags aktivitet per år och det finns en trend av ökad utevistelse där allt fler nyttjar naturområden nära sin bostad. De som är nya friluftslivsutövare söker sig främst till tillgängliga, tillrättalagda och kända områden vilket resulterar i att mer erfarna söker sig vidare till platser som ligger längre bort som är mindre tillrättalagda. Även det organiserade friluftslivet har blivit viktigare för att uppleva gemenskap med andra människor i naturen och här har också digitala kanaler och så kallade ”communities” utvecklats. Det kan bidra till att information om naturområden och upplevelser i området ibland får stor spridning vilket kan resultera i att vissa områden får ett ökat tryck från besökare.

2 Vindkraftens påverkan på friluftsliv

Påverkan av vindkraft på friluftslivet kan vara av olika slag, beroende på områdets karaktär och utövarens förväntningar. Beroende av vindkraftens placering, omfattning och utformning kan den påverka kvaliteterna i landskapet som sedan i sin tur påverkar människors upplevelser när de vistas i naturen.

Vid bedömning av hur vindkraft påverkar friluftslivet bör man skilja på direkt fysisk påverkan, dvs tillgången till natur för friluftsliv, respektive indirekt påverkan på kvaliteter och därmed upplevelser för friluftsliv.

En vindkraftsanläggning kan påverka de upplevelsevärden som finns i landskapet. Det kan handla om påverkan av ljud, ljus och skuggor från vindkraftverken och visuell påverkan på landskapet i form av att till exempel en fri sikt mot horisonten bryts. I ett i övrigt relativt opåverkat landskap kan vindkraftverk, som ofta placeras högt i terrängen, vara synliga på stora avstånd och bli ett mycket tydligt inslag i landskapet. Moderna vindkraftverk är idag också så pass höga att rotern nästan alltid är i rörelse vilket gör att buller kan bäras långa sträckor och uppträda även då vindstilla förhållande råder i marknivå. Nedanstående tabell redovisar vilken påverkan som vindkraftsanläggningar kan ha på både kvaliteter i landskapet och människans upplevelse.

Tabell 1 Vindkraftens påverkan på kvaliteter i landskapet och människors upplevelser.

Vad påverkar	Vilka kvaliteter påverkas?	Vilken upplevelse påverkas?
Synintryck – höjden, rörelsen och även hinderbelysningen kan bidra till att vindkraftsanläggningar drar blicken till sig.	<ul style="list-style-type: none"> • Orördhet, opåverkade naturområden, både stora och mindre. • Stor variationsrikedom av upplevelser i samma område. • Områden med för Sverige representativa natur- och kulturmiljöer. • Bra möjligheter till utblick över omgivningarna, med eller utan en obruten horisont. • Andra kvaliteter i landskapet som är lämpligt för olika aktiviteter som till exempel fiske, jakt, MTB, ridning m.m. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ostördhet, skönhet, stillhet och frihet. • Varierande och attraktiv natur och kulturmiljö. • Naturpräglad miljö, "vildmark". • Möjlighet till återhämtning.
Buller – kontinuerligt buller vid drift kan ofta upplevas mer störande än enstaka övergående ljud.	<ul style="list-style-type: none"> • Orördhet, opåverkade naturområden, både stora och mindre. • Stor variationsrikedom av upplevelser i samma område. • Tysta områden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ostördhet och stillhet, möjlighet till återhämtning. • Naturpräglad miljö, "vildmark".

	<ul style="list-style-type: none"> • Tätortsnära områden vilket innebär god tillgänglighet för många människor. • Andra kvaliteter i landskapet som är lämpligt för olika aktiviteter som till exempel fiske, jakt, MTB, ridning m.m. 	
Exploatering av mark – vindkraftsverkens markanspråk påverkar tillgången till natur för friluftsliv.	<ul style="list-style-type: none"> • Orördhet, opåverkade naturområden, både stora och mindre. • Stor variationsrikedom av upplevelser i samma område. • Stor variationsrikedom bland naturtyper och arter. • Områden med för Sverige representativa natur- och kulturmiljöer. • Rik förekomst av sällsynta naturtyper och arter. • Bra möjligheter till utblick över omgivningarna, med eller utan en obruten horisont. • Tysta områden. • Tillgänglighet och tillgång till anordningar som till exempel markerade leder, information, dass och parkeringsplatser. • Tätortsnära områden vilket innebär god tillgänglighet för många människor • Andra kvaliteter i landskapet som är lämpligt för olika aktiviteter som till exempel fiske, jakt, MTB, ridning m.m. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ostördhet, skönhet, stillhet och frihet. • Möjlighet till återhämtning. • Varierande och attraktiv natur- och kulturmiljö, hög artrikedom. • Naturpräglad miljö, "vildmark".
Minskad andel allemansrättslig tillgänglig mark.	<ul style="list-style-type: none"> • Allemansrätten som grundläggande förutsättning för friluftslivet och som bidrar till kvalitén i landskapet. • I landskap där det är liten tillgång på allemansrättslig tillgänglig mark kan etableringsfasen av vindkraftsparker påverka tillgången på natur för friluftsliv negativt genom att allemansrätten inskränks och sett till tillgänglig natur för friluftslivet i hög grad negativt, särskilt om parkerna är stora och omfattande. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ostördhet, frihet, trygghet – upplevelsen av att ett område inte är tillgängligt för människor att besöka.

Andra effekter för friluftslivet av en vindkraftsetablering kan bli ökad tillgänglighet till området då vägar byggs och kan nyttjas för att ta sig ut i ett område¹⁰. Hur området nyttjas kan ändras när det finns vägar och inte längre är ostört. Detta kan vara både positivt och negativt. För att kunna bedöma om det är positivt eller negativt för friluftslivet behöver man se till vilka värden som finns där idag och vilka värden man vill ha i framtiden.

¹⁰ Naturvårdsverket, 2012: Vindkraftens påverkan på människors intressen En syntesrapport. Rapport 6497

3 Beaktande av friluftslivets intressen vid regional planering för vindkraft

3.1 Helhetssyn samt nationell, regional och lokal skala

Förutom de tre grundläggande förutsättningarna för friluftsliv: tillgång, tillgänglighet och kvalitet, behöver man även ha människors olika behov i beaktande när man planerar för en förändring i landskapet, som t.ex. en vindkraftsanläggning. Beroende på vilken sorts friluftsliv som ska kunna bedrivas krävs tillgång till olika sorters naturmiljöer. Friluftslivsaktiviteter kan vara lugna eller stillsamma men också fartfyllda och äventyrliga. De kan utövas enskilt eller i grupp, på nära håll eller långt borta, och allt däremellan.

Lokaliseringen av en vindkraftsanläggning är en avgörande faktor för hur naturmiljön och därmed friluftslivet påverkas. Det är i planeringsskedet som det därmed finns störst möjlighet att undvika negativ påverkan på friluftslivet. Utgångspunkten bör vara att ta tillvara de kvaliteter som finns i landskapet och som behövs för att människors olika behov av friluftsliv ska kunna tillgodoses. Vad människor förväntar sig och vill uppleva kan vara svårt att förutse eller styra. Huvudsaken är att de olika möjligheterna till upplevelserna finns kvar på både lokal, regional och nationell skala.

Det är också viktigt med en helhetssyn på ett landskap och även ha en utblick över hela regionen för att inte riskera att förstöra kvaliteter som hänger ihop över administrativa gränser inom och utom länet. Om ett områdes kvaliteter för friluftslivet endast finns inom ett eller ett fåtal områden bör man vid planering ta hänsyn till detta. Är en upplevelse unik, den går bara att få på ett ställe, bör man säkerställa att den upplevelsen finns kvar. Det kan vara utifrån nationellt, regional eller lokalt perspektiv. Som exempel kan nämnas tystnad och rofylldhet – kan människor uppleva detta bara på ett ställe är det viktigt att detta värde finns kvar. Finns det många platser att få denna upplevelse på kanske man kan tillåta störning i form av vindkraftverk på ett eller några av dem.

Avgörande för om det är möjligt att förena utbyggnad av vindkraft i eller i närheten av ett område som är värdefullt för friluftsliv är bland annat områdets areal, topografi och vegetation. Detta är faktorer som i varierande grad kan bidra till att

dämpa inverkan från en vindkraftsanläggning när det gäller hur området fortsatt kan nyttjas för friluftsliv, vilka aktiviteter som kan utövas och hur områdets kvaliteter upplevs. Områdets tillgänglighet och nyttjandegrad liksom områdets potential för fortsatt nyttjande bör också vägas in.

3.2 Kvaliteter i landskapet

3.2.1 Orördhet, opåverkade naturområden, både stora och mindre

I områden där kvaliteter som tystnad, ostördhet och avsaknad av infrastruktur och moderna anläggningar är centrala för upplevelsen, och/eller i områden som avsatts för att bevara en opåverkad landskapsbild (t.ex. ett ålderdomligt småskaligt landskap) bör stor hänsyn tas till friluftslivet vid planering av vindkraftsanläggningar. Dessa områden kan vara tydligt avsatta, t.ex. i en kommuns översiktsplan, för att gynna rörligt friluftsliv. I sådana områdena kan det vara svårare att placera in vindkraftsanläggningar utan att påverka upplevelsen av landskapet negativt. Vid planering av vindkraftsetableringar är det viktigt att ta hänsyn till sådana oexploaterade områden. Sådana områden går ofta över kommun- och länsgränser varför man vid planering behöver ha en större utblick över hela regionen för att inte riskera att förstöra kvalitéer som hänger ihop på andra sidan administrativa gränser.

Stora sammanhängande områden ger också stor variationsrikedom av upplevelser inom samma område som tystnad, rofylldhet, stor variationsrikedom bland naturtyper och arter, möjlighet till återhämtning, skönhet, frihet och utblickar.

3.2.2 Tysta områden

Tystnad är ett relativt begrepp. Vad som anses vara tyst beror på faktiska ljud, förväntningar och tillgången till tysta områden i omgivande landskap. Ett område i ett i övrigt bullrigt landskap kan uppfattas som tyst även med ganska mycket ljud medan ett annat område med samma ljudnivå i ett i övrigt tyst landskap kan uppfattas som bullrigt.

I friluftslivsområden där tystnad är en viktig kvalitet kan ljudnivån som inte överstiger 35 dBA vara ett lämpligt riktvärde.¹¹ Ljudnivån avtar med avståndet från vindkraftverket, läs mer i Naturvårdsverkets vägledning om buller från vindkraft (<https://www.naturvardsverket.se/globalassets/vagledning/vindkraft/vagledning-om-buller-fran-vindkraftverk.pdf>). Väder och vind påverkar dock hur ljudet breder ut sig. Även typ av mark eller om det är vatten vid vindkraftverket påverkar hur

---

¹¹ <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Buller/Buller-fran-vindkraft/>

mycket ljudet minskar med avståndet. Generellt dämpar skog eller jordbruksmark ljudet betydligt effektivare än vatten över vilket ljud kan transporteras mycket långa sträckor.¹² Moderna vindkraftverk är idag också så pass höga att rotorn nästan alltid är i rörelse vilket gör att buller kan bäras långa sträckor och uppträda även då vindstilla förhållande råder i marknivå.

Viktigt att poängtera är att 35 dBA är ett hörbart ljud och man kan inte säga att det upplevs vara tyst vid dessa nivåer. Det kan dock finnas områden där tystnaden är en sådan värdefull kvalitet eller unik upplevelse att även 35 dBA är en för hög nivå och där kan ljud från vindkraft innebära en påtagligt negativ faktor. Av den anledningen är det av vikt att inte schablonmässigt ha 35 dBA som standardnivå utan att ta reda på vilka kvalitéer ett område faktiskt har och om dessa skulle kunna störas även av lägre ljudnivåer från vindkraft. Sådana tysta områden med frånvaro av icke-naturljud är idag sällsynta och bör uppmärksammas och särskilt värnas.

3.2.3 Områden med god tillgänglighet

Tillgänglighet handlar om att skapa möjlighet för alla människor att vistas i och njuta av natur- och kulturlandskapet. Det kan handla om fysiska åtgärder i naturen som leder, stigar, vindskydd, eldstäder och skyltning. Det kan också handla om information om naturen, kunskapsförmedling och insatser för att underlätta att ta sig till naturen, tex kollektivtrafik, cykelvägar mm.

Genom god planering och förvaltning av leder kan besökare kanaliseras till lämpliga områden där de inte påverkar växt- och djurliv, geologiska lämningar eller kulturmiljövärden negativt. Större vägar och järnvägar, exploaterad mark, hårt brukad skogs- eller jordbruksmark kan utgöra hinder för att nå ut i landskapet.

Har ett område god tillgängligt och om olika aktörer investerat i anläggningar för friluftslivet är området ofta också väl nyttjat av människor. Nyttjandegraden liksom områdets potential för fortsatt nyttjande bör vägas in i planeringen av vindkraftsverksamhet.

3.2.4 Olika aktiviteter kräver olika hänsyn

För vissa typer av aktiviteter som till exempel vandring genom ett skogsdominerat landskap behöver inte en visuell påverkan på upplevelsen uppkomma på samma

---

¹² <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Buller/Buller-fran-vindkraft/>

långa avstånd som i öppen terräng. Däremot kan buller vara störande även i dessa landskap.

I områden där själva aktiviteten i sig är i fokus och som bedrivs i redan ianspråktagen natur, där inte själva upplevelsen av landskapet är drivkraften, bör det finnas en större möjlighet till samexistens mellan friluftaktiviteter och anläggandet av vindkraftverk. Sådana aktiviteter kan vara motorburna, mountainbike på cykelled eller utförsåkning i skidanläggning.

3.2.5 Redan påverkade landskap

I landskap som är påverkade av till exempel storskaligt jordbruk eller olika typer av exploateringar, som t.ex. gruvor och täkter, bör påverkan av vindkraft på visuella upplevelsevärden i många fall vara mindre. Det är dock alltid nödvändigt med en bedömning i varje enskilt fall.

3.2.6 Områden viktiga för turismen

Naturturism är en växande näring. Naturturismen baserar sin verksamhet på olika former av aktiviteter eller upplevelser i landskapet. På så sätt är näringen beroende av långsiktig tillgång till kvaliteter i landskapet. Om kvaliteter som verksamheten är beroende av försvinner eller påverkas kan inte verksamheten fortsätta i det aktuella området. Vid planering av vindkraftverk är det därför angeläget att också ha kunskap om pågående och potentiella turismverksamheter i ett område och som baserar sin verksamhet på till exempel värden som tystnad eller stora opåverkade områden.

3.3 Allemansrätten och allemansrättsligt tillgänglig mark

Utöver olika former av skydd eller annan typ av områdesvis lagstyrd hänsyn till friluftslivets intressen finns i Sverige allemansrätten som en grundläggande förutsättning för att bedriva friluftsliv. Allemansrätten är i grunden en sedvanerätt och dess utsträckning eller avgränsning kan förstas genom motsatsvis tolkning av bestämmelser främst i Brottsbalken om hemfridsbrott och skadegörelse¹³, egenmäktigt förfarande¹⁴, åverkan¹⁵, tagande av olovlig väg¹⁶. Allemansrätten upprätthålles bl.a. genom vissa bestämmelser i Miljöbalken, med utgångspunkt i 7

---

¹³ Se 4 kap. 6 § och 12 kap. 1 § brottsbalken

¹⁴ 8 kap. 11 § 2 st. brottsbalken

¹⁵ 12 kap. 2 § brottsbalken

¹⁶ 12 kap. 4 § brottsbalken

kap. 1 § samt reglerna om strandskydd¹⁷, stängselgenombrott¹⁸ och nedskräpning¹⁹. Mark kan tas i anspråk på ett sådant sätt att allemansrätten kan anses vara utsläckt, men för att inskränka allemansrätten krävs en tydlig laglig grund. Allemansrätten kan också påverkas av förändrad lagstiftning eller nya prejudicerande domar/rättsfall. Allemansrätten gäller i princip oavsett de rättsliga förhållandena på en fastighet – den påverkas inte av att fastigheten t.ex. överläts eller exproprieras. Dess utsträckning avgörs av de faktiska förhållandena på platsen, särskilt byggnader för boende på fastigheten och annan varaktig användning av marken.

Vindkraftsparker, särskilt större, kan upplevas som mark som inte är tillgänglig enligt allemansrätten. Allemansrätten gäller i de allra flesta fall i områden där det finns vindkraftsanläggningar, men under tiden området är en arbetsplats kan allemansrätten tillfälligt inskränkas. Detta innebär att tillgången på natur som är tillgänglig för friluftsliv minskar i områden där vindkraft etableras. I områden/regioner där allemansrättslig tillgänglig mark är en bristvara, eller det är en låg tillgång till natur av annan anledning, är möjligheterna att utöva friluftsliv begränsade och en vindkraftsetablering skulle ytterligare kunna minska tillgången på sådan mark. För att bedöma tillgången till allemansrättslig tillgänglig mark kan en kartläggning och analys genomföras för att bedöma om det finns utrymme att minska andelen allemansrättslig tillgänglig mark utan att möjligheten till friluftsliv försämras betydligt. Sådana områden kan tex vara intensivt odlade jordbrukslandskap.

3.4 Utpekade områden för friluftsliv

3.4.1 Områden av riksintressen för friluftslivet

Områden av riksintresse för friluftslivet enligt 3 kap. 6 § miljöbalken är nationellt viktiga områden för friluftslivet. De är en delmängd av alla områden som har betydelse för friluftslivet på en regional skala. Riksintresseområdena är utpekade utifrån kriterier framtagna av Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten. Naturvårdsverket har haft regeringsuppdrag att se över kriterierna²⁰, men inga förändringar har fastställts.

Nu gällande kriterier för riksintresse för friluftsliv är:

1. Område med särskilt goda förutsättningar för berikande upplevelser i natur och eller kulturmiljöer.

---

¹⁷ 7 kap. 13–18 h §§ miljöbalken

¹⁸ 26 kap. 11 § miljöbalken

¹⁹ 29 kap. 7 § miljöbalken

²⁰ Naturvårdsverket dnr. NV-01135-20

2. Område med särskilt goda förutsättningar för friluftaktiviteter och därmed berikande upplevelser.
3. Områden med särskilt goda förutsättningar för vattenanknutna friluftaktiviteter och därmed berikande upplevelser.

Till detta kommer 25 olika stödkriterier som utvecklar vad huvudkriterierna kan omfatta, se tematiskt underlag om naturvärden och vindkraft. Stödkriterierna anger bland annat upplevelsekvaliteter så som orördhet, stillhet, tysthet, tilltalande landskapsbild och vildmarks känsla. De kan också ange vilka naturgivna förutsättningar för friluftsliv ett område har, som tillgänglighet eller särskilda kvaliteter, eller hur förutsättningarna att behålla och förbättra dessa värden ser ut.

För att bedöma om riksintresset tillgodoses och om samexistens är möjlig får kriterierna tillsammans med värdebeskrivningarna studeras. Områdena kan innehålla olika typer av värden i olika delområden.

I 4 kap. miljöbalken finns flera geografiska områden utpekade som har betydelse för friluftslivet bland annat längs kusten, de stora sjöarna och i fjällen. Dessa områden ska i sin helhet ses som områden av riksintresse på grund av dess natur- och kulturvärden. I kapitlets första paragraf framgår att exploateringar, exempelvis vindbruksanläggningar och tillhörande ingrepp i miljön kan anläggas endast om det inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden och att det inte möter några hinder som framgår av 2-8 §§. I de tolv utpekade områdena för obrutet fjäll bedöms det inte lämpligt att planera vindkraft i den största delen av områdena. Mindre områden kan vara exploaterade och där kan utredningar behövas för att bedöma om det är lämpligt att planera för vindkraft. Samma resonemang gäller för bland annat kustområdena och andra utpekade områden i 4 kap. miljöbalken, se även tematiskt planeringsstöd för naturvärden, artskydd och skyddade områden.

3.4.2 Friluftsliv i skyddade områden

Friluftsliv kan utgöra betydande värden i naturreservat och nationalparker. I det tematiska underlaget om natur och friluftsliv föreslås att skyddade områden klassas utifrån möjlighet till friluftsliv samt kvaliteter och upplevelsevärden. Klassningen är enligt en tregradig skala där klass 1 har högst värden. Dessa är områden som är lätta att ta sig till, som erbjuder många olika typer av aktiviteter och upplevelser. Tillgänglighet och service är god med välskötta anordningar som till exempel markerade leder och information för besökare, vägvisning och parkering. Områdena kan, men måste inte, vara välbesökta.

Läs mer om hur man beaktar friluftsliv i skyddad natur samt i områden av riksintresse för både naturvård och friluftsliv i tematiskt planeringsstöd om naturvärden, artskydd och skyddade områden.

3.4.3 Regionala och kommunala områden med värden för friluftslivet

Utöver friluftslivsområden som är av riksintresse finns regionala och kommunala friluftslivsområden som har betydelse för friluftslivet och som så långt möjligt skall skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- och kulturmiljön (3 kap. 6 § miljöbalken). Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas. Dessa områden kan vara mer eller mindre tydligt angivna i kommunernas översiktsplaner eller annat planeringsunderlag.

3.5 Kumulativa effekter och markanvändning

Det som påverkar den fysiska tillgången till attraktiv natur för friluftsliv är i första hand jord- och skogsbruk samt exploatering av bebyggelse och transportinfrastruktur. I landskapet som helhet kan arealen attraktiv natur antas minska varje år till följd av exploatering och ändrad markanvändning av olika slag. Skötsel och brukande är avgörande för hur attraktiv en naturmiljö är för friluftslivet. Genom planering och hänsyn kan tillgång och tillgänglighet till attraktiv natur säkerställas.

Anläggningar som var och en för sig bedöms som acceptabla ur påverkanssynpunkt kan sammantaget bidra till kumulativa effekter. Kumulativa effekter av flera vindkraftsanläggningar kan sammantaget få en negativ effekt på ett områdes värde för friluftslivet och behöver därför ses i ett sammanhang. Såväl vindkraftverk som andra anläggningar som jordbruksbyggnader eller större industrianläggningar och infrastruktur bör ingå i analysen. Utifrån platsen förutsättningar behöver det utredas om en vindkraftspark, som fördelas i flera mindre delområden och i olika riktningar, får en större eller mindre påverkan än om vindkraftsparken samlas inom ett område. I det sista fallet kan den, trots att anläggningen blir dominerande, ge en mindre påverkan totalt sett. Den kan spara fler fria utblickar från viktigare vandringsleder eller utsiktspunkter. Även i detta fall är det av vikt att höja blicken och se till hela landskapet för att inte riskera att förstöra kvaliteter som hänger ihop på andra sidan administrativa gränser. Läs mer om kumulativa effekter i vägledning om miljöbedömning. [Kumulativa effekter \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se)

4 Underlag och metoder för kunskap och analys av friluftsvärden i landskapet

För att kunna planera för vindkraft med hänsyn till friluftslivet behövs underlag om var och hur friluftslivet bedrivs och en analys av friluftslivets framtida behov.

Befintliga underlag kan finnas på länsstyrelsen, regionen eller på kommunen. Ofta saknas kunskap om friluftslivets värden och behov.²¹ Finns inte underlag behöver detta tas fram. Nedan listas användbara underlag samt metoder för att ta fram underlag om friluftsliv

Kommunal friluftslivsplan

En kommunal friluftslivsplan är ett strategiskt dokument som kan skapa goda förutsättningar för friluftslivet i en kommun och utgöra underlag i arbetet med vindkraftsplanerna. Friluftslivsplanen ger underlag och kunskap om fysiska förutsättningar för friluftsliv, vilka värdefulla natur- och kulturområden det finns i tätorten respektive på landsbygden. Den kan också belysa verksamheters behov av tillgång till natur och människors behov av utevistelse och friluftsliv samt innehålla en handlingsplan för arbetet. Naturvårdsverket har tagit fram en vägledning för friluftslivsplaner: <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/friluftsliv/kommunal-friluftslivsplanering/#E-581035788>

Kartläggning av naturområden värdefulla för friluftsliv

En kartläggning av naturområden för friluftsliv ger ett bra stöd i alla typer av fysisk planering. Naturvårdsverket har tagit fram en metod för kartläggning som omfattar flera olika delsteg bland annat insamling av underlag, kartläggning av områdestyper, värdering och klassificering av områden i en fyrgradig skala från mycket viktigt område för friluftslivet till ej klassificerat område. [Kartlägga naturområden för friluftsliv - Naturvårdsverket \(naturvardsverket.se\)](#)

Utifrån kartläggning av områden för friluftsliv kan en analys göras var i landskapet friluftslivets intressen är höga samt hur vindkraft kan förväntas påverka de olika områdenas kvaliteter och värden gällande natur, friluftsliv och upplevelser. Flera kommuner i landet har ett sådant underlag och även om inte kartläggningen är klar

---

²¹ Naturvårdsverket, 2019: Uppföljning av målen för friluftslivspolitiken 2019. Rapport 6904.

kan kommunens insamling av underlag också vara värdefullt i det regionala arbetet.

Grön infrastruktur och friluftsliv

I vägledningen om grön infrastruktur och friluftsliv tydliggörs hur arbete med friluftsliv kan beaktas i arbetet med utveckling av handlingsplaner för grön infrastruktur. Vägledningen ger förslag på kunskaps- och planeringsunderlag och analyser och åtgärder som behövs för att bevara och utveckla förutsättningarna för friluftsliv. Flera länsstyrelser har tagit fram underlag om friluftslivet i regionen. Finns inte dessa kan det vara ett bra underlag att ta fram inledningsvis. [Vägledning-friluftsliv-beaktas-handlingsplaner-gron-infrastruktur.pdf \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se/underlag/friluftsliv-beaktas-handlingsplaner-gron-infrastruktur.pdf)

Kommunernas översiktsplaner

I kommunernas översiktsplaner finns ofta ett avsnitt om friluftslivet, både geografiskt utpekade områden, leder och målpunkter samt kommunens viljeinriktning och insatser för att bevara och utveckla friluftslivet i kommunen. Genom att beakta dessa så kan konflikter med kommunens intressen undvikas.

Som underlag till översiktsplanen kan det finnas grönplaner, grönstrukturplan eller annat underlag som ger information om

Kartverket Skyddad natur

I Naturvårdsverkets kartverktyg Skyddad natur finns fakta och underlag om riksintressen, skyddade områden, leder m.m.

Värdebeskrivningar till riksintresseområden kan ge värdefull information om vilka friluftslivsvärdena är i de utpekade områdena.

Särskilt besöksintressanta områden

Vissa länsstyrelser har kategoriserat de skyddade områdena utifrån klassning av friluftsliv. Dessa underlag kan användas som underlag vid planering. Läs mer om hur man kan klassificera naturreservat i det tematiska underlaget som hanterar naturvärden och vindkraft.

Landskapsstrategier, landskapsanalyser

På regional eller kommunal nivå kan det finnas landskapsanalyser, karaktäriseringar eller strategier som kan vara användbara underlag för förutsättningar för natur- och kulturupplevelser.

Skyddade områden

Skyddade områden ska vara en resurs för friluftslivet enligt regeringens beslutade friluftslivsmål²². Nationalparker och natur- och kulturresevat ger möjligheter till friluftsliv och för många finns ett syfte direkt uttryckt i beslutet om skydd av området. I beslut om exempelvis naturreservat kan det finnas underlag om kvaliteter som är betydelsefulla för friluftslivet, se tematiskt underlag för naturvärden.

Strandskydd

Sveriges stränder är en naturtillgång av mycket stort värde. Stränderna längs sjöar, vattendrag, kuster och skärgårdar, är mycket betydelsefulla för allmänheten och för det växt- och djurliv som är beroende av vattenmiljöer. Strandskyddet syftar till att långsiktigt trygga förutsättningarna för allemansrättslig tillgång till strandområden och att bevara goda livsvillkor för djur- och växtlivet på land och i vatten. Stränder och vatten kan vara betydelsefulla för friluftslivet och underlag kan finnas i exempelvis Länsstyrelsens beslut om utvidgat strandskydd.

---

²² Regeringens skrivelse 2012/13:51 Mål för friluftslivspolitiken

5 Checklista för att beakta friluftslivets intressen i planeringen

- Ta fram befintligt underlag som beskriver områden värdefulla för friluftsliv.
- Finns inte underlag så ta fram underlag i enlighet med de metoder som finns²³. En kombination av kvantitativa (kartering, GIS-analyser, enkäter) och kvalitativa metoder som intervjuer, berättelser, workshop eller fältbesök kan resultera i en kartläggning av människors upplevelser och därmed tydliggöra även de sociala värdena.
- Kartläggning av mer övergripande karaktär av förutsättningar för friluftsliv²⁴, t.ex. befolkningstillväxt och trafikplanering.
- Ha dialog tidigt i processen med kommuner, föreningsliv, turismföretagare, naturturismföretagare med flera för att få kunskap om upplevelsevärden och vilka områden som används för friluftsliv.
- Analysera framtida behov av tillgång till natur för friluftsliv, tillgänglighet samt kvalitet, även i förhållande till framtida klimatförändringar.²⁵
- Kumulativa effekter – finns det flera exploateringar i samma område som kommer påverka friluftslivet sammantaget.
- Säkerställ att de värdefullaste områdena är säkerställda och undantagna från vindkraft.

---

²³ Se Naturvårdsverkets webb: <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Friluftsliv/Kartlagga-friluftsvarden-pilotstudie/>

²⁴ Vägledning om GI och friluftsliv avsnitt 5.3

²⁵ Vägledning GI och friluftsliv avsnitt 6.2